

De crisis in het haringbedrijf te Oostende en te Damme van 1437 tot 1441

Damme was sinds 1324 de stapelplaats van de kaakharing, die in het Zwin aangevoerd werd. In de veertiende eeuw bestond die aanvoer uitsluitend uit Schonense tonharing, een produkt, dat door de kooplui van de Duitse hanze in Scanië (heden Z.-Zweden, toen aan Denemarken) gefabriceerd en in Vlaanderen geïmporteerd werd. Vanaf 1372 mochten de Oosterlingen of hanzeaten, mits betaling van een tol van 12 groten per last van 12 tonnen, hun haring te Sluis in plaats van te Damme aan wal en aan de man brengen. Dank zij de boekhouding van deze heffing, weten we dat van 1374 tot 1383 de gemiddelde jaarlijkse aanvoer, telkens lopend over de periode najaar-voorjaar, zowat 1.700 last of 20.400 tonnen kaakharing bedroeg ¹. Nadien verminderde de import onder invloed van allerlei ongunstige omstandigheden, zodat er zich een tekort aan deze luxueuse vastenspijs deed gevoelen. Wel treffen we na 1400 in het Zwin nog hanzeaten met Schonense tonharing aan, maar het waren de laatste ².

1. R. Degryse, *Schonense en Vlaamse kaakharing in de 14de eeuw*, in *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden*, dl XII (1957), afl. 2, blz. 100-107.

2. «De Clais le Grote alemand bourgoiz de Lescluse lequel en tamps passe... fu sur une nef acompaigniez avec plusieurs autres... et prinrent une nef gens et biens dedens appertenant a aucuns bourgoiz de Campes... en laquelle nef il y avoit un Aleman de le hanse qui y perdi environ de six ou de sept lestz de caque harrenc...». Brusel, Alg. Rijksarchief, Rekenkamer nr 13.925 : *Rekening van Pieter Gherbode, baljuw van Sluis, over het termijn lopend van 8 januari tot 7 mei 1403*.

De behoefte aan kaakharing bracht de Vlaamse vissers reeds vóór 1400 er toe zelf hun vis, de Noordzeeharing, op zee te kaken en in tonnen te leggen. Dit optreden werd een eerste maal, in 1396, en een tweede maal, in 1420, door de Vier Leden van Vlaanderen, die daarin in gevaar voor de handelsbetrekkingen met de Duitse hanze zagen, verboden. De Vier Leden konden evenwel, wegens de afwijzende houding van de hertog van Bourgondië, hun verbod niet handhaven. De vorst hief inderdaad sinds 1398 te Biervliet, dat tot de hertogelijke domaniale bezittingen behoorde, een tol van één nobel per last op de aangevoerde Vlaamse kaakharing. In 1423 verving Filips de Goede deze zware heffing door een veel lichtere ten bedrage van 30 groten per last. Dit was «'s herengeld», waarvan voor de vijftiende eeuw een reeks rekeningen bewaard gebleven zijn. De oudste betreffen de heffing te Biervliet tijdens de jaren 1426 en 1427. De aanvoer van Vlaamse of beter Biervlietse kaakharing aldaar bedroeg toen respectievelijk 354 last 6 ½ tonnen en 294 last 10 ½ tonnen, wat op zeer goede haringseizoenen wijst³. Hoeveel de aanvoer alsdan te Damme bedroeg, weten we niet. Zeker is het dat op dat ogenblik het Vlaamse produkt het hanzische nagenoeg volledig verdrongen had. Of deze eigen aanvoer toen reeds volledig in de behoefte of het tekort aan tonharing kon verhelpen, is te betwijfelen. In 1423 inderdaad zien we de schepenen van Oostende, in overleg met die van Duinkerke, stappen aanwenden, ten einde van de hertog te bekomen, dat de vissers hun haring ook aan land zouden mogen kaken, een verzoek, waarop momenteel ingegaan werd⁴.

3. R. Degryse, *De Biervlietse kaakharingproductie in de jaren 1426 en 1427*, in *Mededelingen van de Marine Academie van België*, boek XIII (1961), blz. 43-58.

4. «Item, de 17sten dach in de voorseide maent (sept. 1423), so waren ghesend te Dunkerke Victor Ghiseliin ende Christiaen Valentijn omme raet ende avis te hebbene met der wet aldaer of beede de voorseide steden niet zoude moghen caken harync up tlant...» «Item, den 10sten dach in hoymaent, so waren ontboden by den here ende by der wet te commene alle de notabele vander stede omme met hemlieden raed ende avis te hebbene, so dat hemlieden

Afgezien van de beide genoemde rekeningen voor Bier-
 vliet, is er geen boekhouding van de opbrengst van «'s he-
 rengeld» vóór 1437 bewaard. Wat we wel kunnen nagaan,
 zijn de fluctuaties in de aanvoer van verse haring te Oosten-
 de, waar op dit soort vis een «assise» of stedelijke belasting
 drukte, waarvan de opbrengst in de stadsrekeningen geno-
 teerd staat. De opbrengst van deze «assise» bedroeg tijdens
 de periode gaande van 1418 tot en met 1423 gemiddeld
 140 pond parisis per jaar. Van 1424 tot 1426 ontbreken de
 Oostendse stadsrekeningen, maar we weten reeds, dat de
 haringvangst toen meeviel. Van 1427 tot en met 1434
 bracht de «assise» gemiddeld 233 pond parisis per jaar op⁵.
 Over de modaliteiten van de heffing zelf weten we noch-
 tans te weinig om deze cijfers voldoende te kunnen inter-
 preteren. Uit de stadsrekeningen blijkt, dat de «verssche
 harinc assise» jaarlijks in de loop van de maand september
 verpacht werd en dat de pachter de betaling van zijn pacht
 telkenmale op Kerstdag verschuldigd was. De periode sep-
 tember-Kerstdag viel samen met de «verssche saisoene» en
 begon dus op een ogenblik, dat, door het kaken op zee, reeds
 de vooruitzichten van de haringvangst bekend waren⁶.
 Indien, zoals dit vanaf 1454 de regel was, de «assise» 12

best dochte tfayt vanden kakeharinghe an tlant te makene ghevolcht
 of achter ghelaten, twelke de zelve notable verantwoorden, dat hem
 proffyt dochte ghevolcht...». Brussel, Alg. Rijksarchief, Rekenkamer
 nr 37.254. *Stadsrekening van Oostende van 1423*, rubriek van de
 «dachvaerden», f° 8 v°.

Dat aan land geakaat mocht worden, blijkt uit een charter van 10
 oktober 1428 ten voordele van Gautier Poulain, ontvanger-generaal
 van Vlaanderen, die door Jan van Luxemburg te Duinkerke in het
 genot werd gesteld van «loffice de gaugier et marquier les tonneaux...
 de hareng que len fera et caquera en ladite ville de Dunkerke tant
 sur mer que sur terre». Rijsel, Arch. dép. du Nord, B 1939 / 55.740.
 Jan van Luxemburg was heer van Duinkerke.

5. Zie hierna Bijlage I.

6. De «assise» werd geheven op de verse haring. Dit blijkt uit de
 oudste stadsrekening, die bewaard bleef, die van 1403: «Item so
 cochte Heinric fs Jan Heins de varsche harync assise t vulle jaer 84
 lb. 12 s. par., beloopt van 10 maenden 70 lb. 10 s. par.». G.G. Dept.
De oudste rekening van Oostende (1403-1404), in *Ann. Soc. d'Emul.
 de Bruges*, dl LXXV (1932), blz. 180-217. Zie blz. 185.
 «Item so cochte den harinc assis Jan Dobbels van den verschen sai-

groten per last bedroeg, dan zou per jaar de basisaanvoer van verse haring, waarop de pachtsom berekend werd, nagegaan kunnen worden, maar omtrent het bedrag van die heffing vóór 1449, bestaat niet de minste zekerheid⁷. Wat er ook van zij, de stijging van de opbrengst van de «assise» in de loop van genoemde tien jaar wijst ongetwijfeld op aanhoudende goede vangsten van verse haring en op de vooruitgang van het Oostends haringbedrijf. Ook de aanvoer van kaakharing moet in verhouding bevredigend geweest zijn. Aangezien Oostende toen nog geen stapelrecht bezat, mogen we veronderstellen, dat het grootste gedeelte van de door zijn vissers op zee geëekte haring te Damme aangevoerd en aan de man gebracht werd⁸.

Zo vanaf 1420 het Vlaams haringbedrijf in de voorwaarden verkeerde om voorgoed de plaats van de hanzeatische importhandel in te nemen, dan was dat grotendeels aan de buitenlandse politiek van de Bourgondische hertog te danken. Filips de Goede handhaafde inderdaad vijftien jaar het bondgenootschap, dat hij in 1420 met de Engelse koning aangegaan had en dat een goede verstandhouding in de aan de gang zijnde Honderdjarige Oorlog

soene van desen jare van den welken tpayment gheviel te midwinter verleeden omme 105 lb. par.» — «Item den 24e dach in septembre als den versschen harinc assis vercocht was, verteert by der wet 40 s.» Brussel, Alg. Rijksarchief, Rekenkamer nr 37.250: *Oostendse stadsrekening van 1419*, rubrieken van de ontvangsten en uitgaven, f° 2 r° en 9 r°.

Alleen in deze twee rekeningen komt bij «harinc assise» de voorafgaande aanduiding «varssche» of «verssche» voor. In de andere rekeningen is er alleen sprake van «harijnc assiiiz», zonder meer. Het is evenwel duidelijk, dat de belasting alleen op de verse haring drukte, aangezien de kaakharing te Damme gelost moest worden.

7. «Van Jan Floore dewelke cochte de harijnc assijz 12 groten van elker last tgeheele jaer omme 64 lb. groten, beloopt 768 lb.» Brussel, Alg. Rijksarchief, Rekenkamer nr 37.281: *Stadsrekening van 1454*, f° 3 v°. — Van 1450 tot 1453 werd de «assise» op de verse haring niet geheven. In 1454 werd haar heffing hersteld, waarschijnlijk op basis van modaliteiten, die verschilden van de vroegere. We kennen dus alleen de nieuwe modaliteiten.

8. We hebben heel wat namen van Oostendse stuurliu in de rekeningen van de heffing van «'s herengeld» te Damme van 1439 tot 1441 aangetroffen.

tegen de koning van Frankrijk voorzag. Aan deze, voor de Vlaamse haringvisserij, gunstige toestand kwam in 1435, met het herstel van de vrede tussen Filips de Goede en Karel VII, de zegevierende Franse koning, een einde. In dat jaar werden de Engelsen, in plaats van de Fransen, de vijanden van de Bourgondische hertog en van diens onderdanen.

De periode van 1436 tot 1442 was voor Vlaanderen en meer bepaald voor de kuststreek en het Zwin een tijd van zware nood, wegens de opeenvolgende rampen, die het land toen teisterden. Het begon in 1436 met de hertogelijke expeditie tegen Kales, de Engelse enclave en haven aan de grens van de Bourgondische gebieden. De tocht, waaraan schepen en vissers uit Vlaanderen en Zeeland deelnamen, mislukte en werd door Engelse weerwraakmaatregelen gevolgd. De vijand ondernam vanuit Kales een plundertocht in het westkwartier van Vlaanderen en landde in het Zwin, waar hij de omgeving van Damme en Brugge verwoestte. Het jaar daarop kwam Brugge, dat de heerschappij over Sluis opeiste, tegen de hertog in opstand. Dit oproer, dat met een burgeroorlog tegen Gent gepaard ging, kon eerst in 1438 onderdrukt worden. Verwoestingen, misoogsten, harde winters, graantekort, hongersnood, epidemieën en blokkade van het Zwin dwongen Brugge tot onderwerping. De Bruggelingen waren inderdaad toen ook gewikkeld in een conflict met de Oosterlingen, die de handel op het Zwin boycotten. Tot overmaat van ramp werden zowel Brugge, als de Duitse hanze daarna betrokken in de oorlog, die in 1438 tussen Holland en de Wendische steden uitbrak en waarin Filips de Goede de zijde van zijn Hollandse onderdanen moest kiezen. Alhoewel Vlaanderen met Holland niet in oorlog was, vielen de Hollandse en Zeeuwse kapers op zee niet alleen de Oosterlingen aan, die terug op Brugge vaarden, maar ook de Vlaamse vissers uit de streek van het Zwin tijdens de visvangst. Weliswaar kwam het in 1439, na herhaalde besprekingen en onderhandelingen tussen de Bour-

gondische hertog en de Engelse koning Hendrik VI, tot een wapenbestand en een handelsakkoord, die tevens de vrijheid van zeevisserij in de Engelse wateren herstelde, maar onder invloed van het Holland-Wendisch conflict bleef de noodtoestand op zee en in het land voortduren. De Wendische steden, daarin gesteund door de Deense koning, hadden de Sont voor de graantoevoer naar de Nederlanden gesloten en waren vastbesloten in die blokkade te volharden. Eerst in de loop van 1441 wijzigde de koning van Denemarken zijn houding en kwam er aan de oorlogstoestand tussen Holland en de Wendische steden een einde. Alhoewel de Deense zeestraten voor de scheepvaart van beide partijen terug open gesteld werden, deed zich het tekort aan graan in de Nederlanden nog tot 1442 gevoelen ⁹. Naderhand, tot 1445, zouden de lieden van Bremen, evenals die van Dieppe, de zee blijven onveilig maken ¹⁰.

De langdurige noodtoestand had een nadelige weerslag op de Vlaamse zeevisserij en de aanvoer van kaakharing te Damme, met het gevolg dat ook de bevoorrading aan vis in het binnenland er onder te lijden had. De Vlaamse, Zeeuwse en Hollandse havensteden en kustplaatsen zagen zich zelfs genoodzaakt, ter beveiliging van hun haringvisserij, tot konvooiëring van de vissersvloot over te gaan. Er was evenwel nog geen sprake van een onmiddellijke samenwerking. Duinkerke richtte, als eerste Vlaamse haven, die

9. E. Vlietinck, *Le siège de Calais et les villes de la côte flamande*, in *Ann. Soc. d'Emul. de Bruges*, dl XL (5e serie, dl 3) (1890), blz. 91-101.

— *Gesch. v. Vlaanderen*, onder leiding van R. Van Roosbroeck, dl III. Het Burgondisch Tijdvak. Antwerpen, 1938. Boeken I en II door F. Quicke en boek III door H. Van Werveke, blz. 176-181, 285, 290, 310 en 318.

— *Alg. Gesch. der Nederlanden*, dl III. De late middeleeuwen. Utrecht en Antwerpen, 1951. Hoofdstuk XIII door T.S. Jansma, blz. 319-322.

— T.S. Jansma, *Philippe le Bon et la guerre Hollando-Welfe (1438-1441)*, in *Revue du Nord*, dl XLII, nr 165. Lille, 1960, blz. 5-18.

10. A. Boudier, *La guerre de course au XVe siècle. Marins et corsaires dieppois au temps de Charles Desmarets*, Rouen, 1926, blz. 1-10.

daartoe het initiatief nam, in 1438, na vruchteloos overleg met Nieuwpoort en Oostende, de konvooiëring van de haringvisserij in. In 1439 en 1440 kwamen de Zeeuwse en Hollandse kuststeden er toe, in het kader van de strijd tegen de Wendische vijanden, gezamenlijk konvooischepen uit te sturen. Het waren deze vaartuigen, die als kapers optraden en de Vlaamse vissers aanvielen, zonder dat Filips de Goede, als heer van Zeeland en Holland, er veel kon aan verhelpen. Eerst in 1441 sloegen Duinkerke, Nieuwpoort en Oostende de handen in elkaar en rustten in gemeen overleg enkele «vreitscepen» ter beveiliging van de Vlaamse vissersvloot uit. In 1445 werd deze inspanning, niettegenstaande de moedwil van Duinkerke om in de onderneming financieel bij te dragen, herhaald ¹¹.

Dat de onveiligheid op zee de haringvisserij erg belemmerde, blijkt uit de opbrengst van de verpachting van de «haringassise» te Oostende. Deze daalde van 222 pond parisis in 1434 tot slechts 63 pond in 1436. Ze bedroeg 99 pond in 1437 en steeg tot gemiddeld 138 pond per jaar tijdens de periode gaande van 1438 tot 1444 om in 1445 192 pond te bereiken ¹². Zoals gezegd, kunnen we deze cijfers, bij ontstentenis van juiste gegevens over de voet van de heffing van de «assise», onvoldoende interpreteren.

Anders is het gesteld met de cijfers, waarover we beschikken voor de aanvoer van Vlaamse kaakharing te Damme tijdens de jaren 1437 tot 1441, toen de verpachting van «'s herengeld», onder invloed van de omstandigheden, door

11. A. Bijl, *De Nederlandse Convooiidienst (1300-1800)*, 's-Gravenhage, 1951, blz. 7 tot 11 en 144 tot 146, bijlagen II en III.

— P.A.S. van Limburg-Brouwer, *Boergoensche charters (1428-'82)*, 's-Gravenhage, 1869, blz. 51 tot 57.

— F. Priem et O. Delepiere, *Précis analytique des documents que renferme le dépôt des archives de la Flandre occidentale*, Brugge, 1840-1858, 2 serie, dl II, blz. 65.

— R. Degryse, *Le convoi de la pêche à Dunkerque*, in *Revue du Nord*, dl XXXIII (1951), blz. 118.

— Stadsrekeningen van Oostende. Brussel, Alg. Rijksarchief, Rekenkamer nr 37.265, f° 6 r° (a° 1438), 37.268 f° 6 r° en v° (a° 1441) en 37.272 7 r° en 8 v° (a° 1445).

12. Zie hierna Bijlage I.

een heffing van ambtswege vervangen geworden was. Het is overigens aan deze directe inning, dat we het behoud van de boekhouding van genoemde tol te danken hebben. De betrokken boekhouding zelf is van tweeeërlei aard. Ten eerste beschikken we over vijf rekeningen van de algemene ontvangsten van de hertogelijke ambtenaar-tolheffer te Damme, Jan Rauleudre. Deze rekeningen sommen de opbrengst op van de verschillende tollén, die aldaar geïnd geworden waren, waaronder «'s herengeld». Ze geven ons ook de redenen op, die tot de directe heffing aanleiding hadden gegeven¹³. Daarnaast hebben we voor de jaren 1439, 1440 en 1441 de bijzondere rekeningen van «'s herengeld», opgesteld door Jehan Ghiselin, die, in naam van de tollenaar, als ontvanger van «'s herengeld» opgetreden was en van zijn ontvangsten een gedetailleerde boekhouding gemaakt had, welke nochtans alleen als verantwoording en klad voor de algemene rekening moest dienen¹⁴. Combineren we de gegevens, die in beide soorten rekeningen voorkomen, dan kunnen we de aanvoer van Vlaamse en andere kaakharing te Damme als volgt berekenen :

Jaar	Vlaamse kaakharing (niet gepakt)	Zeeuwse en Hollandse kaakharing	Totaal in lasten van 12 tonnen
1437			minstens 692 last ¹⁵
1438			minstens 947½ last ¹⁶
1439	559 last 9 ½ tonnen	155 last 1 ton 1 kw.	714 last 10 t. 3 kw. ¹⁷
1440	498 last 10 tonnen 1 kw.	173 last 6 tonnen 1 kw.	672 last 4 t. 2 kw. ¹⁸
1441	585 last 7 tonnen 1 kw.	158 last 8 tonnen	744 last 3 t. 1 kw. ¹⁹

13. De verschillende tollén waren : «des 2 s. 6 d. gros de chacun lest de harencaque arrivant au Dam, des deux gros de chacun tonnel de cervoises de Hambourg et de Bremart, du hoppembier et queyete avec la grute et six mites..., des petiz congiez pontghelt et congie du ballast, que len appelle spelleggelt, comme aussi du courretageir du sel en leau a Lescluze...». Brussel, Alg. Rijksarchief, Rekenkamer nr 22.597: *Boekdeel met rekeningen van de opbrengst van de tollén te Damme*, nrs 5 tot 9 van de reeks, zijnde 5 rekeningen over de jaren 1437 tot 1441, ingediend voor Jan Rauleudre. Voorgaand uit-treksel komt uit de rekening van 1439.

14. Zie de ontleding van deze rekeningen hierna : Bijlagen II tot IV.

15. «De la boiste ou lesdiz drois du harencaque ont este receuz a Lescluze par les collecteurs diceulx depuis la Magdelaine 1437 jus-

In het totaal werden dus gedurende deze vijf jaren zowat 3.771 last of 45.252 tonnen meestal niet gepakte kaakharing aan- en ingevoerd, wat neerkomt op een gemiddelde aanvoer van 754 last of zowat 9.050 tonnen per jaar. Het Zeeuws-Hollands aandeel daarin bedroeg ongeveer 22 %, althans tijdens de jaren 1439 tot 1441.

Het valt niet te loochenen, dat, niettegenstaande deze schijnbaar hoge cijfers, de besproken periode er een van crisis is geweest. In 1437 werd de aangevoerde kaakharing overigens niet te Damme, maar te Sluis gelost, dit wegens de opstand en de blokkade van Brugge²⁰. Dat jaar werd er

ques a la Magdelaine 1438 qui pareillement a este ouverte par plusieurs fois comme il appert par la dite certification devant rendue 86 lb. 10 s. 9 d. gros valent 1038 lb. 9 s.». Brussel, Alg. Rijksarchief, Rekenkamer nr 22.597, *1ste rek. van Jehan Rauledre*. De opbrengst in geld slaat, volgens onze eigen berekening, op meer dan 692 last.

16. «De la boiste ou lesdiz 2 s. 6 d. de chacun lest de harencaque ont este receuz au Dam par les collecteurs diceulx depuis la Magdeleine mil 438 jusques a la Magdeleine mil 439, comme il appert par iadite certification cydevant rendue l. 421 lb. 5 s.». Ibidem, *2de rekening*, slaande, volgens onze eigen berekening, op meer dan 947 ½ last.

17. «De la recette des 2 s. 6 d. gr. du harencaque au Dam par les mains dudit Jehan Ghiselin qui en aste (sic) receveur depuis la Magdeleine mil 439 jusques a la Magdeleine mil 440 dont ensuivant l'ordonnance de mesdits seigneurs ledit commis rent icy par livre les parties par declaration et en a compte a icellui Jehan Ghiselin... 86 lb. 7 s. 2 d. 10 d. ob. valent 1036 lb. 6 s. 10 d. ob.». Ibidem, *3de rekening*. Voor de interpretatie van de cijfers van deze opbrengst, zie Bijlage nr II, ontleding van de desbetreffende boekhouding van J. Ghiselin.

18. «De Jehan Ghiselin, cleric et collecteur des 2 s. 6 d. gr. de harencaque au Dam, quil devoit a cause dicelle recepte depuis la Magdeleine mil 440 jusques ala Magdeleine mil 441, ainsi quil appert par le livre de icelle sa recepte cy rendu a court et singne de son seing, la somme de 84 lb. 11 d. gr. et 6 mittes valent 1.008 lb. 11 s. 3 d.». Ibidem, Rekenkamer nr 22.597, *4de rekening van Jehan Rauledre*. Zie verder onder Bijlage nr III.

19. «De Jehan Ghiselin, cleric et collecteur des 2 s. 6 d. gr. du harencaque au Dam quil devoit acause dicelle recepte depuis la Magdeleine mil 441, ainsi quil appert par le livre de icelle sa recepte cy rendu a court et signe de son saing manuel la somme de 1.116 lb. 8 s. d. ob.». Ibidem, Rekenkamer nr 22.597, *5de rekening van Jehan Rauledre*. Zie ook Bijlage nr IV.

20. «Et pareillement depuis que aucunes desdites autres parties ons este hors ferme et en tres petite valeur pour les troubles, rebellions et dissencions, qui par ledit temps ont este es parties de Bruges du Franc et dEscluze...». Ibidem, Rekenkamer, nr 22.597, *1ste rekening van Jehan Rauledre*. — Zie ook onder noot 15.

nochtans meer van deze vis aangevoerd dan in 1440, zoals we zagen minstens 692 last tegenover 672. In 1438, na de onderdrukking van de Brugse opstand, bedroeg de geregistreerde aan- en invoer minstens 947 $\frac{1}{2}$ last of 11.364 tonnen. Dit is het hoogste cijfer van de vijf crisisjaren ²¹. Ongetwijfeld was de nieuwe inzinking, die zich van 1439 tot 1441 voordeed, aan de Hollands-Wendische oorlog te wijten ²². Toch ontkomt men niet aan de indruk, dat tijdens de betrokken periode, de hoeveelheid kaakharing, die gelost werd, nog ruimschoots voldoende was om de bevolking van vastenprijs te voorzien, vooral als men er mee rekening houdt, dat ook in andere havens, als Nieuwpoort en Duinkerke, gezouten haring aangevoerd geworden was. Hier wellicht leggen we de vinger op de wonde. De Vlaamse en Hollandse kaakharing was een weeldeartikel, dat meer voor de uitvoer, dan voor de eigen bevoorrading bestemd was. Weliswaar leed de export ervan onder de moeilijkheden met de Oosterlingen, maar eigenlijk onderbroken schijnt hij niet te zijn geworden. Dit wordt trouwens aangetoond door de Zeeuws-Hollandse import, die vrij belangrijk was en eveneens voor de uitvoer diende.

De crisis blijkt duidelijk uit de vergelijking met de cij-

21. Toch schrijft Jehan Rauledre in de inleiding van zijn 2de rekening: «lesquelles (tonlieux du Dam et de Lescluze) ont este et sont encores presentement hors ferme obstant le trouble qui a este parquoy le fait de la marchandise est comme cesse». Ibidem, Rekenkamer nr 22.597. — Zie ook onder noot 16.

22. «lesquelles parties de domaines ont este et encores presentement hors ferme et en la main de mondit seigneur parce que len a trovier ne ne trouve personne qui les vueille ou aucune dicelles mettre a pris raisonnable obstant les guerres et dissencions que ont pieca eu et encores ont les nacions dEspaigne et dAlemagne a lencontre des Hollandais et Zellandois soubz umbre desquelles dissencions iceulx Hollandais se ont tenu et tiennent sur mer a tres grant puissance et telle maniere quilz ont pris prennent desrobent et emmeinent journalment tous les vasseaulx de marchandise quilz peuvent recouvrer sur la mer aussi bien de et sur la cote de Flandres et devant le havene comme ailleurs tellement que la marchandise na (eu) comme point cours et que les marchans se estraingent et delaisent a venir et commerser ou pays et est tailliez de faire de plus en plus...». Ibidem, 3de rekening van Jehan Rauledre. — Zie ook noot 17.

fers, die we, in zake aanvoer in het Zwin, voor de 14de en de 15de eeuw kennen. Tijdens het laatste kwart van de 14de eeuw, werden, zoals gezegd, zowat gemiddeld 1.700 last Schonense tonharing per jaar door de Oosterlingen te Sluis ingevoerd. De cijfers, die ons voor Damme voor de jaren 1468-1483, welke ook een periode van crisis waren, bekend zijn, bedragen respectievelijk

in 1468	± 1.200 last	in 1480	1.154 last
in 1475	± 1.322 last	in 1481	1.383 last
in 1476	± 1.820 last	in 1483	1.100 à 1.200 last ²³
in 1477	± 1.140 last		

Uit de vergelijking van deze verschillende statistieken blijkt, dat, gedurende de periode van 1437 tot 1441, de aanvoer van kaakharing te Damme beneden het normale peil moet gebleven zijn. Het tekort, dat daardoor ontstond, schijnt zich zowel op de buiten- als op de binnenlandse markt te hebben laten gevoelen. Aangezien toen in Vlaanderen hongersnood heerste, kan het niet anders of de haring allerhande, waaronder ook de kaakharing, minder schaars dan de andere levensmiddelen, moet alsdan een kostbaar voedsel geweest zijn. Steden als Valenciennes, in Henegouwen, en Douai, in Waals-Vlaanderen, stuurden trouwens respectievelijk in 1436 en 1439 afgevaardigden naar Oostende om er met de schepenen te onderhandelen «up tfait vander coopmanscepe vanden vissche ambochte» ²⁴.

Als bijlage publiceren we hieronder de ontleding van de drie rekeningen van Jan Ghiselin over de jaren 1439 tot 1441. Deze gegevens zijn interessant voor het bedrijf van de waarden, die te Damme de aan- en ingevoerde vis verhandelden. De rekeningen zelf sommen zowel de namen van

23. R. Degryse, *De omvang van Vlaanderens haring- en zoutevis-bedrijf op het einde van het Frans-Bourgondisch conflict (1481)*, in *Mededelingen van de Marine Academie van België*, Boek XV (1963) blz. 31-80.

24. Brussel, Alg. Rijksarchief. Rekenkamer nr 37.263, f° 6 v° en 37.266 f° 5 r° : *Stadsrekeningen van Oostende*.

de waarden, als die van hun gasten, hetzij stuurliu, hetzij kooplui op, evenwel meestal zonder aanduiding van plaats van herkomst. Belangrijk is nochtans de vaststelling, dat te Damme zowat 16 waarden instonden voor de verhandeling van de kaakharing, die door ongeveer 60 stuurliu uit zee aangevoerd geworden was en dit voor elk van de drie betrokken jaren. Dat verklaart wellicht waarom, naar het voorbeeld van het Damse bedrijf, naderhand te Oostende, bij de stichting van de haven in 1445, het waardschap ingesteld werd ²⁵.

R. DEGRYSE

BIJLAGEN

I

*Statistiek van de opbrengst van de «baringassise»
te Oostende 1403-1449*

De «assise» werd jaarlijks verpacht. In 1403 kreeg de pachter, wegens de slechte tijdsomstandigheden, een deel van de pachtsom terug. Alleen in 1404 werd de «assise» van ambtswege door de schepenen direct geïnd.

Na het jaartal volgt het nummer van de betrokken stadsrekening. De reeks rekeningen is niet volledig bewaard (Brussel, Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer).

1403	37.239	70 lb. 10 s. par. ¹	1410	37.246	126 lb. par.
1404	37.240	36 lb. ²	1411	37.247	92 lb. 5 s. ³
1405	37.241	44 lb. 8 s. par.	1412	37.248	92 lb. 5 s. ³
1406	37.242	43 lb. 12 s. par.	1418	37.249	132 lb. par.
1407	37.243	102 lb. par.	1419	37.250	105 lb. par. ⁴
1408	37.244	126 lb. par.	1420	37.251	144 lb. par.
1409	37.245	144 lb. par.	1421	37.252	150 lb. par.

25. Ed. Vlietinck, *Het oude Oostende en zijn driejarige belegering*, Oostende, 1897, blz. 89-98. — Id., *Cartulaire d'Oostende*, Antwerpen, 1910, blz. 28-39 en 79, oorkonde van 1445 betreffende het aanleggen van een zeehaven en de instelling van het waardschap.

1. Terugbetaling van 20 lb. niet aangerekend.
2. Heffing van ambtswege.
3. Nieuwe munt of 123 lb. oude munt.
4. Vanaf 1419 «payment te midwinter» d.i. op Kerstdag.

1422	37.253	156 lb. par.	1438	37.265	120 lb. par.
1423	37.254	156 lb. par.	1439	37.266	122 lb. par.
1427	37.255	222 lb. par.	1440	37.267	132 lb. par.
1428	37.256	234 lb. par.	1441	37.268	150 lb. par.
1429	37.257	258 lb. par.	1442	37.269	144 lb. par.
1430	37.258	258 lb. par.	1443	37.270	156 lb. par.
1431	37.259	240 lb. par.	1444	37.271	144 lb. par.
1432	37.260	228 lb. par.	1445	37.272	192 lb. par.
1433	37.261	204 lb. 15 s. ⁵	1446	37.273	186 lb. par.
1434	37.262	222 lb. par.	1447	37.274	192 lb. par.
1436	37.263	63 lb. par.	1448	37.275	204 lb. par.
1437	37.264	99 lb. par.	1449	37.276	192 lb. par.

II

*Statistiek van de opbrengst van «'s herengeld»
te Damme (1439-1440).*

De rekening loopt over het najaar 1439 en het daaropvolgende voorjaar. De rekening (in klad bewaard) is in chronologische volgorde opgesteld en geeft geen andere aanduidingen, dan de namen van de waarden en van hun gasten, hetzij stuurlui, hetzij kooplui, die kaakharing aan- of invoerden, en de geloste hoeveelheden, waarvoor de tol betaald geworden was. Papieren schrijfboekje. Tekst in het Nederlands (Brussel, Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer nr 49.864).

<i>Waarden</i>	<i>Aantal gasten en lossingen</i>	<i>Periode van aanvoer</i>	<i>Hoeveelh. kaakharing in lasten van 12 t.</i>
Witte van der Capelle	5-10	18 aug. - 15 nov.	52 last 8 t.
Lamsin de Crooc	11-17	24 aug. - 15 nov.	71 last 10 ½ t.
Ghelain Riquaert	6-13	24 aug. - 16 nov.	67 last 1 ½ t.
Stasin Raes	4-12	25 aug. - 2 nov.	59 last 5 t. 1 kw.
Jacob de Clerc	2- 7	29 aug. - 16 nov.	43 last 6 t.
Gillis van den Broucke	2- 7	18 sept. - 15 nov.	36 last 3 t.
Vrancke van Delft	1- 4	21 sept. - 3 nov.	19 last 3 t.
Quintin de Strickere	5- 6	21 sept. - 9 nov.	28 last 3 t. 3 kw.
Cornelis Wulpont	7-12	22 sept. - 13 nov.	72 last 1 ½ t.
Wouter Scuvelin	4-10	22 sept. - 15 nov.	38 last 1 ½ t.
Jan fs Symons	4- 7	22 sept. - 16 nov.	29 last 1 ½ t.
Pieter de Lachere	1	22 sept.	1 last 6 t.
Symon Bastien	1- 2	22 sept. - 2 nov.	2 last
Willem de Cnuut	6- 7	28 sept. - 16 nov.	18 last 5 t.
Olivier van Craynest	1- 2	16 okt. - 6 nov.	14 last 8 t.
Pieter Coolkerke	1	26 okt.	4 t.
Arnoud Ysenbaert	1- 1	7 nov.	1 last 2 t.
Jacob Anthonis van Brughe	1	3 nov.	2 last 4 t.
Jan Blavoet	1- 1	13 nov.	1 last 7 t.

5. Nieuwe munt of 234 lb. oude munt.

Totalen

Aantal waarden met gasten : 16.

Aantal gasten, meestal stuurliu : 61, waaronder 58 vernoemd met hun naam, maar zonder plaats van herkomst.

Gemiddeld aantal gasten per waard : 4.

Uiterste data van aanvoer : 18 augustus - 16 november 1439.

Aantal lossingen : 121.

Gemiddeld aantal lossingen per gast : 2.

Totale hoeveelheid aangevoerde kaakharing : 559 last 9 ½ tonnen.

Hoeveelheid Zeeuwse en Hollandse aangevoerde kaakharing, ingevoerd van 7 september tot 20 november 1439: 51 last 10 tonnen (10 lossingen).

Hoeveelheid Zeeuwse en Hollandse kaakharing, ingevoerd van 18 januari tot 26 februari 1440 : 103 last 3 tonnen en 1 kwarteroën (16 lossingen).

Totale aan- en invoer, waarop de rekening slaat : 714 last 10 tonnen 3 kwarteroënen.

Opbrengst van «'s herengeld» : 89 lb. 7 s. 2 d. groten.

Salaris van de ontvanger : 3 lb. groten.

Blijft : 86 lb. 7 s. 2 d. groten.

III

*Statistiek van de opbrengst van «'s herengeld» te Damme
najaar 1440 - voorjaar 1441*

De rekening (in klad bewaard) is in chronologische volgorde opgesteld en geeft geen andere aanduidingen, dan de namen van de waarden en van hun gasten, hetzij stuurliu, hetzij koopliu, die kaakharing aan- of invoerden, en de geloste hoeveelheden, waarvoor de tol betaald geworden was. Papieren schrijfboekje. Tekst in het Nederlands (Brussel, Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer nr 23.310).

<i>Waarden</i>	<i>Aantal gasten en lossingen</i>	<i>Periode van aanvoer</i>	<i>Hoeveelh. kaakharing in lasten van 12 t.</i>
Wed. Symon Bastiens	1- 2	1 sept. - 22 okt.	15 last 9 t.
Clays Eghels	3- 3	1 sept. - 9 okt.	3 last 11 t.
Ghelain Ryquaert	6-13	2 sept. - 8 nov.	75 last 9 t. 1 kw.
Quintin de Strickere	1- 4	3 sept. - 22 okt.	6 last 2 ½ t.
Stasin Raes	3-13	5 sept. - 14 nov.	58 last 10 ½ t.
Wouter Scuppelin	8-13	7 sept. - 8 nov.	69 last 4 t.
Willem de Cnuut	5-10	5 sept. - 14 nov.	25 last 2 t.
Witte van der Capelle	6-11	7 sept. - 8 nov.	42 last 4 ½ t.
Gillis van den Broucke	3- 9	7 sept. - 7 nov.	58 last 2 ½ t.
Vrancke van Delft	3- 5	8 sept. - 3 nov.	22 last 3 t.
Adriaen Lammins	5- 5	3 okt. - 24 okt.	12 last 1 t.
Jan Bousseleare	2- 3	3 okt. - 4 dec.	11 last 2 t.
Jacob de Clerc	2- 2	4 okt. - 15 okt.	8 last 3 t.
Anchel Hermare	5- 7	4 okt. - 3 nov.	17 last 3 t.

Jan fs Moons	1- 1	7 okt.	8 last	
Loy Wouters		1 8 okt.		8 t.
Gillis Sijs	1- 1	9 okt.	6 last	1 t.
Ghys Louf	2- 2	9 okt. - 13 dec.	3 last	11 t.
Joncfr. van den Walle	2- 2	9 okt. - 13 dec.	18 last	9 t.
Pieter Coolkercx	1- 2	11 okt. - 14 okt.	4 last	7 t.
Jan de Grootc		1 14 okt.		2 t.
Jan Wulpont	1- 1	24 okt.	1 last	2 t.
Jan van den Waerde	1- 1	25 okt.	3 last	1 t.
Jan Blavoet	1- 1	3 nov.	5 last	4 t.
Clement van Craynest	1- 1	7 nov.	10 last	5 t.
Aernoud Ysenbaert	1- 1	15 nov.	5 last	2 t. 1 kw.
Ghijsbrecht de Ruwe	1- 1	29 dec.	5 last	3 kw.

Totalen

Aantal waarden met gasten: 25.

Aantal gasten, meestal stuurliu: 66, waaronder 65, die met hun naam vernoemd worden. Een onder hen komt onder twee waarden voor.

Gemiddeld aantal gasten per waard: 2 à 3.

Aantal lossingen: 116.

Gemiddeld aantal lossingen per gast: 2.

Totale hoeveelheid aangevoerde kaakharing: 498 last 10 tonnen 1 kwarteroen, hoofdzakelijk aangevoerd van 1 sept. tot 15 nov. 1440.

Hoeveelheid Zeeuwse en Hollandse kaakharing, ingevoerd van 1 oktober tot 4 december 1440: 127 last 8 ½ tonnen (22 lossingen).

Hoeveelheid Zeeuwse en Hollandse kaakharing, ingevoerd van 1 januari tot 31 maart 1441: 44 last 10 tonnen 3 kwarteroenen (11 lossingen).

Hoeveelheid kaakharing door schippers te Sluis gelost, waarschijnlijk onder vorm van «portage»: 11 tonnen, in rekening gebracht op 7 januari 1441.

Totale aan- en invoer, waarop de rekening slaat: 672 last 4 ½ tonnen.

Opbrengst van «'s herengeld»: 84 lb. 11 d. groten en 6 miten.

Salaris van de ontvanger: niet aangeduid, noch in rekening gebracht.

IV

Statistiek van de opbrengst van «'s herengeld» te Damme najaar 1441 - voorjaar 1442

De rekening (in klad bewaard) is gerangschikt per waard en somt onder een afzonderlijke rubriek de opbrengst van de tol op de uit Zeeland en Holland ingevoerde kaakharing op. De rekening geeft enkel de namen van de stuurliu of de koopliu, die respectievelijk de haring aan- of invoerden, zonder aanduiding van hun plaats van herkomst, en de geloste hoeveelheden, waarvoor de tol betaald geworden was. Papieren schrijfboekje. Tekst in het Nederlands (Brussel, Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer nr 23.311).

<i>Waarden</i>	<i>Aantal gasten en lossingen</i>	<i>Periode van aanvoer</i>	<i>Hoeveelb. kaakharing in lasten van 12 t.</i>
Ghelain Riquaert	4-11	12 sept. - 26 okt.	41 last 1 ½ t.
Witte van der Capelle	9-18	13 sept. - 10 nov.	93 last 6 ½ t.
Staess. Raes	5-12	20 sept. - 13 nov.	60 last
Gillys van den Broucke	2- 6	25 sept. - 26 okt.	43 last 4 t.
Vrancke van Delft	3- 6	24 sept. - 9 nov.	30 last 8 t.
Wouter Scuppelin	9-21	25 sept. - 14 nov.	93 last 3 t.
Adriaen Lammins	8-11	20 sept. - 14 nov.	29 last 2 t. 1 kw.
Anchel Harmare	9-18	22 sept. - 24 nov.	59 last 8 ½ t.
Clays Eghels	2- 7	22 sept. - 24 nov.	29 last 6 t.
Wed. Symon Bastiens	1- 3	22 sept. - 25 okt.	9 last 10 t.
Willem de Cnuut	3- 5	2 sept. - 10 nov.	16 last 1 ½ t. of 41 last 1 ½ t. ⁶
Gillis Sys	3- 6	12 okt. - 13 nov.	19 last 3 t.
Jacob de Clerc	1- 3	14 okt. - 17 nov.	19 last 5 t.
Olivier van Craynest	1- 2	? - 25 okt.	15 last 8 t.

Totalen

Aantal waarden met gasten: 14.

Aantal gasten, meestal stuurliu, 60, waarvan 59 met hun naam ver-
noemd worden.

Gemiddeld aantal gasten per waard: 4.

Uiterste data van aanvoer: 12 september - 24 november 1441

Aantal lossingen: 129.

Gemiddeld aantal lossingen per gast: 2.

Totale hoeveelheid aangevoerde kaakharing: volgens onze eigen be-
rekening, 560 last 7 tonnen 1 kwarteroen, maar eigenlijk volgens
de rekening zelf: 585 last 7 tonnen 1 kwarteroen ⁶.

Hoeveelheid Zeeuwse en Hollandse kaakharing ingevoerd van 3 ok-
tober tot 17 november 1441: 110 last 11 tonnen 1 kwarteroen
(22 lossingen).

Hoeveelheid Zeeuwse en Hollandse kaakharing ingevoerd van 20
januari tot 15 maart 1442: 47 last 8 tonnen 3 kwarteroenen (11
lossingen).

Totale aan- en invoer waarop de rekening betrekking heeft: 744 last
3 tonnen 1 kwarteroen.

Opbrengst van «'s herengeld»: 1.116 lb. 8 s. d.ob.parisis, d.i. 93 lb.
groten.

6. De vijf posten, die staan onder de rubriek «Den ontfang van
Willem de Cnuut» op folio 10 recto, geven als totaal XVI last 1 ½
ton. De ontvanger schreef evenwel foutief XLI last 1 ½ ton. Van-
daar een verschil van 25 last. Het is natuurlijk mogelijk, dat de ont-
vanger toch de tol op die 25 last ontvangen heeft, maar de post of
posten zelf dienaangaande vergat aan te tekenen.